

СЕКЦІЯ 1.
**ФІЛОСОФСЬКА КЛАСИКА:
РЕЦЕПЦІ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.**

Горбенко Катерина Панасівна
аспірант кафедри філософії
Донецького національного
університету імені Василя Стуса

**ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ
В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ**

У порівнянні з високорозвинутими концепціями справедливості античного часу доба Середньовіччя навряд чи може похвалитися багатоманіттям і оригінальністю поглядів на справедливість. Християнська філософія з самого початку позиціонувала себе як опозиція язичницьким вченням. Безумовно, не можна заперечувати впливу на теологічні погляди неоплатонізму, стоїцизму, Сенеки [1], проте щодо розуміння справедливості ми спостерігаємо різкий контраст з попередньою традицією.

Якщо в межах античного світогляду справедливість розумілась як прояв космічної гармонії, то християнство ототожнювало справедливість з Богом. Саме Бог є уособленням справедливості. «А хто ж, як не Ти, Господь наш, солодкий витік справедливості, Котрий кожному віддасть за його вчинки (Мф. 16, 27) і серця скорботного і смиренного не принизить (Пс. 50, 19)» – читаємо у «Сповіді» Августина Блаженного [2]. Визнання всемогутності Бога християнськими мислителями передбачало також прийняття Його волі та милості. Не випадково у Середні віки існував звичай вирішення суперечок між рицарями через двобої. Вважалося, що Господь сам сотворить найсправедливіший суд і виявить переможця.

Системне викладення християнських поглядів на справедливість надає Аврелій Августин. Прояви несправедливості пояснюються ним гріхами роду людського. У кожній людині, стверджував він, співіснують дві душі, які походять від двох ворожих субстанцій (Бога і диявола) та від двох протилежних начал (добра і зла) [2, с.50]. Світ, на думку Августина, початково не може бути недобрим або несправедливим, оскільки не таким був задумок Бога, який його створив. У будь-якої речі у цьому світі присутня частка вищого Блага. Справедливість, за Августином, це чеснота, яка «влита» в душу людині при акті творіння. Тому вона належить до «тварного» блага.

Водночас не можна заперечувати наявність зла і несправедливості. Більш того, починаючи з гріхопадіння Адама та Єви і вигнання їх з Еденського Саду кількість несправедливості в світі тільки зростає. Люди «жадають завдати шкоди, образивши іншого або заподіявши йому несправедливість. Ворог хоче помститися ворогові, грабує мандрівника, щоб пожитися на чужий рахунок; страшну людину вбивають, очікуючи від неї біди; бідняк – багатія, через заздрощі; людина успішна – суперника, зі страху, що та зрівняється з нею, або

від засмучення, що вона вже їй дорівнює; є й такі, хто насолоджується чужою бідною, – прикладом служать глядачі на гладіаторських іграх, насмішники та знущальці. Все це пагони гріха, які пишно розростаються від пристрасті бути першим...» [2].

Уся несправедливість є наслідком помилок людського розуму, невірної інтерпретації як тварного, так і вищого Блага. Обов'язок кожної людини полягає у подоланні в собі прагнень скоїти несправедливий вчинок, тобто согрішити. Якщо ж вона порушує цей обов'язок, вона зменшує кількість тварного блага, чим скорочує ступінь присутності Бога на Землі. Злочинець, який порушив Божі заповіді, знаходиться поза юрисдикцією Бога, тому покарання були набагато жорстокішими, ніж шкода, реально заподіяна злочинцем. Останній а рїогї вважається грішником, адже він відкриває шлях злу, Сатані. Цим пояснюється перевага репресивного права над реститутивним, спрямованим на відшкодування збитків.

«Але чого варті проступки для Тебе, Який не може стати гірше? – запитує Августин Блаженний. – Які злочини можна зробити проти Тебе, Якому не можна пошкодити? Ти караєш людей за те, що вони роблять по відношенню до себе самих, бо навіть грішачи перед Тобою, вони є святотатцями перед душею своєю, псуючи і перекручуючи природу свою, яку Ти створив благовидною. Без міри користуючись дозволеним або горя протиприродним бажанням недозволеного, викриті в тому, що шаленіють проти Тебе в думках і в словах, вони йдуть проти *рожна* (Діян. 9, 5), порвавши з людським суспільством, вони зухвало радіють своїм замкнутим гурткам і розриву з людьми, залежачи від своїх уподобань і своєї неприязні» [2].

Отже, Аврелій Августин балансує між визнанням справедливості та несправедливості, вважаючи, що абсолютна Справедливість у тварному світі неможлива, так само як і інші атрибути трансцендентного Бога – Істина і вище Благо.

Наступний крок у розумінні справедливості робить Тома Аквінський, який відштовхується від амбівалентності Закону і Благодаті. Він розрізняє вічний закон (*lex aeterna*), природний (*lex naturalis*), людський (*lex humana*), божественний закон (*lex divina*), одкровення. Якщо вічне право укладено в самому Бозі, і по суті, є тотожним з ним, то природне право – сукупність правил вічного права, віддзеркаленого в людських головах, відбитого в них. За Аквінатом, людська поведінка підпорядкована дії природного закону. При цьому «природа» займає нижчі шаблі в ієрархії проявів буття, як, наприклад, «порох», з якого Бог виліпив Адама. Людині слід намагатися переборювати в собі природні потяги, тваринні пристрасті, шукаючи свій шлях до Бога, а отже – й до справедливості.

Коли природний закон перестає відповідати вищому божественному закону він перестає бути законом як таким. Відповідне, тлумачення справедливості слід винести за межі звичайного людського розуміння і зробити предметом особливої теологічної дисципліни. Свою «теорію справедливості» (юстицію) Аквінат визначає як «постійну волю знаходити для кожного своє право». Справедливість визначається як узгоджене з природним законом

відображенням божественності і мудрості в людському розумі. Багато в чому процес пізнання справедливості залежить від правильного тлумачення Святого Письма і вчення церкви. Пізнання смислів божественної справедливості є ірраціональним і здійснюється, на думку Томи, за допомогою інтуїції та пов'язаних з нею екстатичних станів.

Категорія справедливості у Томи відірвана від земної соціальної сфери і оголошена освяченою «божественним порядком». Соціальна справедливість може бути реалізованою в суспільстві лише у теократичній державі, в якій світська влада є другорядною на порівняння з владою Церкви. Великий схоласт, перебуваючи під впливом вчення Аристотеля, займав помірковані позиції щодо питання про співвідношення світської і церковної влади. Він не бачив між ними особливого протиріччя і вважав, що розуміння справедливості в християнській державі буде перебувати в гармонії з законом, що диктується розумом.

Таким чином, у середньовічній філософії антична формула розгляду справедливості як блага набуває принципово іншого звучання. Як пише С. Черних, «не справедливість є благом, а благо є справедливістю, що пояснюється доброю волею Бога... Існуючі відмінності між *jus naturale* і *jus gentium* характерні в повній мірі лише для Нового і Новітнього часу» [3]. У середньовічній філософії цей поділ відсутній.

Література

1. Сенека. Нравственные письма к Луцилию. / Луций Аней Сенека: пер. с лат. и коментар. С. Ошерова; вступ. Ст. А. Сулем. – М.: Эксмо, 2010. – 576 с.
2. Августин Блаженный. Исповедь / Блаженный Августин. – М.: Эксмо, 2006. – 528 с.
3. Черных С.Н. Понятие «справедливость» в средневековой философии / С.Н. Черных // Вестник Воронежского государственного технического университета. – 2011. – № 4. – С.130-133.

Григорян Іскуї Бабкенівна
аспірант кафедри філософії
Донецького національного
університету імені Василя Стуса

СОЦІАЛЬНО-ДУХОВНІ ЗАСАДИ НОМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕЧІЇ У ВІРМЕНСЬКІЙ СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Вірменська філософська думка є досить складною для сприйняття європоцентрично налаштованим дослідником. В ній, як ні в якій іншій філософській традиції, переплелися західні й східні впливи, вона відображає складну й суперечливу духовно-практичну історію нації, специфіку її ментальності. Оригінальність соціокультурного фону її виникнення та існування протягом багатьох сторіч також складає велику проблему для її дослідників. Саме розуміння всіх цих чинників у взаємодії є умовою розкриття самотності вірменської філософії.